

Maxim Gorkij

Nikolaj Lenin – mannen, människan

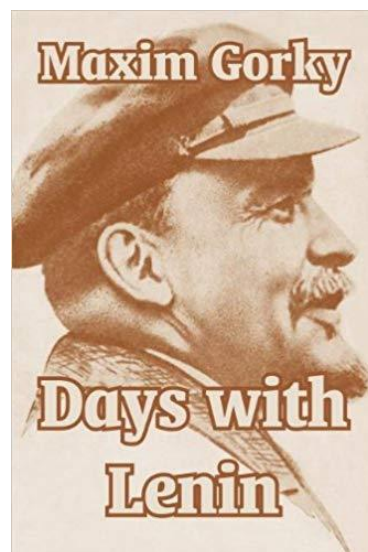
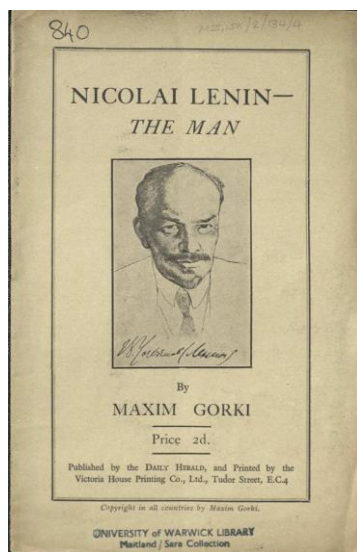
Introduktion

Detta Lenin-porträtt skrev Gorkij 1924, kort efter Lenins död.¹ Vid denna tidpunkt befann sig Gorkij i exil, i Sorrento, Italien – Gorkij hade 1921 lämnat Sovjetunionen för att kurera sin tuberkulos (enl. uppgift efter uppmaning från Lenin).

Vi har översatt texten från en engelsk utgåva som gavs ut av den brittiska fackliga samorganisationen Trades Union Congress (TUC) 1924, först som en artikelserie i tidningen *The Daily Herald* och sedan som en illustrerad skrift med titeln *NICOLAI LENIN — The Man*.

Från 1929 och framåt gjorde Gorkij flera besök till Sovjetunionen, för att till slut (1932), efter en personlig inbjudan från Stalin, permanent bosätta sig i Sovjet.

Under Stalinepoken gavs det ut en officiell, reviderad version av Gorkijs Lenin-porträtt, under titeln ”Dagar med Lenin”. Skriften publicerades på åtskilliga språk, exempelvis i USA (som gavs ut i nytryck 2004 – se bilden nedan). En annan engelsk översättning finns på webbplatsen Marxist Internet Archive under rubriken [V. I. Lenin](#).

Det kan vara intressant att jämföra de två versionerna. Som man kan förvänta sig så har man i den nyare versionen avlägsnat eller ändrat avsnitt som ansetts inte stämma överens med den officiella linjen.

Exempelvis ströks följande positiva omnämnande av Trotskij:

Ja, jag hörde honom ofta lovprisa sina kamrater. Till och med de som Lenin enligt ryktena inte sympatiserade med talade han om med en rättvis bedömning av deras energi. Jag sa till honom att många skulle bli överraskade av hans beröm av en kamrat.

“Ja, ja, jag vet. De ljuger en hel del angående mina relationer till honom. Det verkar som om de ljuger speciellt mycket om Trotskij och mig...”

I det han slog näven i bordet utropade han:

¹ Ett tidigare Lenin-porträtt av Gorkij är [Vladimir Iljitsj Lenin](#), som 1920 publicerades i tidskriften [Den Kommunistiska Internationalen](#).

“Visa mig en annan man som är i stånd att på ett år skapa en mönstergill armé, ja och vinna de militära specialisternas högaktning. Vi *har* en sådan man. Vi har allt, och ni kommer att få se underverk!”

Ett annat exempel är de avslutande raderna, som i originalversionen löd:

Nikolaj Lenin är död. Men arvtagarna till hans visdom och vilja lever fortfarande. Den ärlighet och sanning som människan har skapat kommer att segra till sist. Allting måste böja sig för de egenskaper som utgör en människa.

Här betonas den goda människan (människans ärlighet och sanning kommer att segra). Detta stycke hade ersatts med följande:

Vladimir Lenin är död. Men arvingarna till hans tanke och vilja är i livet. De lever och fortsätter hans verk, som är mer segerrikt än något annat i mänsklighetens historia.

Här handlar det inte om den goda människan, utan om en förutsägelse om kommunismens seger (arvingarna till Lenins tanke och vilja fortsätter hans segerrika verk).²

Martin F

”Framstående, otillgänglig, förskräcklig.” Det var så en kapitalistisk tidning i Prag beskrev Vladimir Lenin.

Det var inte adjektiv som besjälades av tillfredsställelsen över att en motståndare hade dött, den tillfredsställelse som uttrycks i talesättet ”Liket av en fiende luktar alltid gott.” Inte heller var det ett tecken på den glädje som små människor upplever när en stor, rastlös man inte längre står i vägen för dem. Nej, det var människans stolthet över människan som klingade högt i detta sista vitsord om honom.

Jag kan inte tänka mig någon annan man som stod så högt över folk, men visste så väl hur han skulle skydda sig från ambitionens frestelser och inte förlorade det livsviktiga intresset för ”enkelt” folk. Han hade en magnetisk kraft som fångslade arbetande människors hjärtan och sympatier. Han talade inte italienska, men fiskarna på Capri, som hade träffat Sjaljapin och många andra framstående ryssar, gav med en mirakulös instinkt Lenin en speciell plats i sina hjärtan.

Hans skratt var underbart tilldragande, det hjärtliga skrattet hos en man som mycket väl kände till den mänskliga dumhetens klumpighet och förnuftets akrobatiska knep, men på samma gång kunde glädjas åt den barnsliga påhittigheten hos människor med enkla sinnen.

En gammal italiensk fiskare sa om honom: ”Bara en ärlig man kan skratta så.”

På rygg i en båt på ett blått hav lika genomskinligt som himlen lärde sig Lenin fiska ”med fingret”, utan något spö. Fiskarna förklarade för honom att man skulle hugga ner när fingret kände skälvingen i fisklinan. Han högg omedelbart ner på fisken, drog upp den och skrek med ett barns glädje, förtjust som en jägare:

”Aha! Drin-drin!” (ett ryskt jaktskrik).

Fiskarna tjöt av skratt, förtjust, också som barn, och gav honom smeknamnet ”Signor Drin-drin”.

² I sin inledning till boken *Maxim Gorkij – Obekväma tankar om oktoberrevolutionen* ger Melker Johnsson fler exempel på skillnader mellan de två versionerna.

Och när han lämnade Capri frågade de mig hela tiden:

”Hur mår Signor Drin-drin? Tsaren kommer inte att få tag i honom, eller hur?”

I London 1907 talade flera arbetare, som hade träffat Lenin för första gången, om hur han uppträdde på en kongress. En av dem sa, mycket kryptiskt: ”Jag vet inte, kanske arbetare här i Europa har andra män som är lika klipska som den här. Bebel eller någon annan av den sorten. Men jag tror inte att de har någon som är lika älskvärd.”

En annan arbetare sa med ett leende: ”Han är en av oss. En man som vet vad han vill.”

Någon svarade: ”Men Plechanov är också vår!”

Och sedan hörde jag svaret: ”Plechanov är vår lärare, vår lärofader, Lenin är vår kamrat.”

På hösten 1918 frågade jag en arbetare vad som, enligt hans uppfattning, var Lenins mest framträdande karaktärsdrag. ”Enkelhet, han är lika enkel som sanningen.” Han sa det som något han hade tänkt på länge, som han bestämt för längesedan.

Det är välkänt att tjänare är de hårdaste domarna. Lenins chaufför, Gil, en man som hade sett diverse saker i sitt liv, var känd för att säga:

”Lenin är inte som de andra. Det finns ingen som han. En dag körde jag honom i den livliga trafiken. Jag tog mig fram med svårighet, var rädd för att de skulle krocka med min bil, och tutade hela tiden, mycket upprörd. Han öppnade dörren, kravlade sig över till min sida med risk att ramla ut, och bad mig:

”Snälla Gil, var inte så arg. Kör som alla andra gör, tuta inte!”

”Jag är en gammal chaufför. Jag vet ingen annan som skulle ha sagt så.”

En annan av mina vänner, också en arbetare, en ömsint man, klagade över det hårda arbetet i tjeikan. Jag sa till honom: ”Jag tycker inte heller att det är ett jobb för dig.”

Han höll sorgset med: ”Nej, det passar inte mig alls. Men när jag tänker på att även Iljitj ofta måste hålla tillbaka sin själs vingar – så skäms jag över min svaghet.”

Jag kände och känner många arbetare som med sammanbitna tänder tvingas ”hålla sin själ i vingarna” och bryta mot sin samhällsideal för den sak de tjänar.

Barnkär

Måste även Lenin ”hålla sin själ i vingarna”? Han brydde sig alltför lite om sig själv för att kunna tala med andra personer om sig själv. Han visste hur man skulle tysta de hemliga stormar som rasade i hans själ. Men en dag, i byn Gorki, sa han medan han kelade med några barn:

”Dessa barnungar kommer att få det bättre än oss, de kommer inte att bli tvungna att gå igenom de saker som föll på vår lott. För dem kommer inte livet att bli så grymt.”

Sedan la han till, tankfullt: ”Ändå avundas jag dem inte. Vår generation har lyckats genomföra en fantastiskt viktig historisk uppgift. En dag kommer de grymheter som våra liv har tvingats till att bli förstådda och rättfärdigade. Allt kommer att stå klart, allt!”

Han smekte barn mycket försiktigt, och rörde dem med lätt, vänlig hand.

För mig personligen var Lenin inte bara ett fantastiskt perfekt förkroppsligande av en vilja som hade riktats mot ett mål som ingen före honom hade vågat möta. För mig är han en av de förunderliga personligheterna, en av de enorma, magiska och oväntade männen i den ryska historien, viljestarka och geniala män, som Peter den store och Tolstoj före honom. Jag tror att

sådana personer bara är möjliga i Ryssland.

För mig är Lenin en hjälte ur en saga, en man som har slitit sitt brinnande hjärta ur bröstet för att med dess eld lysa upp vägen från vårt nuvarande kaos, från det depraverade ”statsmannaskapets” blodiga och förrädiska träsk.

Det är svårt att göra sig en bild av honom. Hans hjältemod saknade nästan helt yttre glans. Det var ett anspråkslöst, asketiskt martyrskap hos en ärlig rysk intellektuell revolutionär som verkligen trodde att det var möjligt med rättvisa på jorden. Det var heroismen hos en man som hade offrat den här världens samtliga glädjeämnen för den svåra uppgiften att uppnå lycka för alla människor.

En kväll i en väns våning i Moskva sa Lenin till mig, när han lyssnade på en av Beethovens sonater: ”Jag vet inget skönare än Appassionata och skulle kunna höra den varje dag. Det är en underbar, nästan övermänsklig musik! Jag tänker alltid, med kanske lite naiv stolthet: Att människorna kan skapa sådana underverk!”

Sedan slöt han ögonen, log och tillade sorgset:

”Men alltför ofta står jag inte ut med musik. Den verkar på nerverna, man skulle hellre vilja prata strunt och klappa människorna på huvudet, som lever i ett smutsigt helvete och ändå kan skapa sådan skönhet. Men i dag får man inte klappa någon på huvudet – då får man handen avbiten. Man måste slå på huvudena, slå på dem obarmhärtigt – trots att allt våld mot människorna strider mot vårt ideal. Hm, hm – vi har en fördömt svår uppgift.”

Ärliga ledares uppgift är omänskligt hård. Hur ska man kunna hitta en ledare som inte i viss mån är en tyrann? ... Men vi bör påpeka att motståndet mot den revolution som Lenin hade uppnått organiserades i mycket stor skala, mycket kraftfullt. Och är det inte ett missvisande och motbjudande hyckleri från ”moralisternas” sida att tala om den ryska revolutionens ”blodtörstighet” efter de fyra årens skamliga europeiska slakt, då de inte bara saknade medkänsla med de miljoner som utrotades, utan på alla sätt försökte fortsätta detta förödmjukande krig till ”den slutliga segern”?

Som ett resultat av det är kulturen i fara, de kulturella nationerna är utmattade och har blivit primitiva, och segern tillhör den allmänna dumheten. Dess starka rep stryper folk än idag.

Lenin var anmärkningsvärt viljestark, och var på alla övriga punkter en typisk medlem av den ryska intelligentsian. Han hade i högsta grad de egenskaper som är typiska för den ryska intelligentsian – en självbehärskning som ofta uppgick till självtuktan, självstympning, förnekande av konst, logiken hos en av Leonid Andrejevs hjältar: ”Folk lever sjaskigt, därför måste även jag leva så.”

Under det svåra året 1919, under den värsta svältperioden, skämdes Lenin över att äta de goda saker som bönderna och soldaterna från landsbygden skickade till honom. När paket levererades till hans bekväma rum visade han upp en ogillande min, blev förvirrad och skyndade sig att dela ut mjöl, socker och smör bland de sjuka och undernärda kamraterna. En gång bad han mig komma och äta middag med honom, och sa: ”Jag ska ge dig lite god rökt fisk från Astrakhan.”

Och så rynkade han sin Sokratespanna, kisade med sina allseende ögon och tillade:

”Alla skickar mig allt möjligt som om jag vore en godsägare. Hur ska man hindra dem från att göra det? Jag kan inte vägra att ta emot det, det skulle vara en förolämpning. Och här lider folk av svält överallt! ... Alltihop är mycket dumt och obehagligt.”

Anspråkslös, utan smak för vin och tobak, upptagen från morgon till kväll med det

komplicerade och svåra arbete som han hade tilldelat sig själv, tänkte han inte alls på sig själv, trots att han med vaksamma ögon iakttog alla sina kamraters liv. Hans omsorg för dem ökade till en ömhet som bara en kvinna har tillgång till. Varje ledig minut gav han andra och unnade inte sig själv ett enda ögonblicks vila.

Han sitter vid sitt bord i arbetsrummet och skriver mycket fort, och talar med mig utan att lyfta pennan från pappret.

”Godmorgon, hur mår du? ... Vänta ett ögonblick, jag ska bara göra färdigt detta ... Det är till en kamrat på landsbygden. Han är lite nere – trött troligen. Man måste hjälpa honom. Sinnestillstånd är ingen småsak.”

Jag ser att ett exemplar av *Krig och fred* ligger på bordet.

”Ja, Tolstoj. Jag ville läsa om jaktscenen igen, när jag kom ihåg att jag måste skriva till den här mannen. Jag har inte tid att läsa alls. Först igår kväll lyckades jag läsa din bok om Tolstoj.”

Lenin och Tolstoj

Leende, med halvt slutna ögon, sträckte han behagfullt på sig i fåtöljen, och fortsatte med lägre röst:

”Vilken klippa, va? Vilken kolossal figur! Det var en konstnär för dig! Och vet du vad som är mer fantastiskt med honom? Det är hans bonderöst, hans bondementalitet – den verkliga bonden finns dold i honom. Före denna greve hade vi ingen verklig bonde i litteraturen. Inte en enda.”

Sedan tittade han på mig med sina små asiatiska ögon och frågade:

”Vem kan man sätta på samma nivå som honom i Europa?”

Och han svarade själv: ”Ingen!”

Han gnuggade sina händer och skrattade, såg väldigt nöjd ut och plirade som en katt som värmer sig i solen.

Jag märkte ofta hans stolthet över Ryssland, ryssar, rysk konst. Ibland verkade detta drag oförenligt med Lenin, nästan nävt, men med tiden lärde jag mig höra ett vagt eko av en djup, glädjerik kärlek till sitt folk i det.

När han på Capri en gång såg hur noga fiskarna redde ut näten som hade slitits sönder av hajarna, anmärkte han: ”Våra män i Ryssland arbetar mer energiskt!”

Och när jag uttryckte vissa tvivel om det, sa han, inte utan irritation: ”Hm, hm ... du kommer att glömma allt om Ryssland när du bor på denna lilla ynkliga plats.”

Dessnitzkij berättade för mig om när han reste med Lenin i Sverige en gång, och de studerade en monografi om Dürer på tåget. Några tyskar satt i samma kupé och ville veta vad boken handlade om. Det verkade som om de aldrig hade hört om sin stora konstnär tidigare. Det fick Lenin att bli begestrad och två gånger upprepade han till Dessnitzkij: ”De känner inte till sina egna berömda personer och det gör vi!”

Livet fogas samman med sådan djävulsk skicklighet att det inte går att verkligen älska – om man inte vet hur man hatar. Denna oundvikliga uppdelning av själen som vanställer människan i grunden, detta behov att kärlek ska bli till genom hat – i sig själv gör detta att vårt nuvarande systems sammanbrott är överhängande.

I Ryssland, ett land där lidandets nödvändighet predikas som en ”universell metod” för att

rädda själen, har jag aldrig träffat, och känner ingen man som kan ha avskytt och hatat allt lidande, all misär så djupt och starkt som Lenin.

Enligt min åsikt lyfte denna känsla, denna avsky mot allt som utgör livets drama och tragedi, upp Nikolaj Lenin, denna man av järn, på en särskilt hög piedestal i ett land där de allra vackraste böcker har skrivits för att ära och lovprisa lidandet.

Den ryska litteraturen är den mest pessimistiska litteraturen i Europa. Alla våra böcker handlar om samma ämne, hur vi både i vår ungdom och i mer mogen ålder lider av brist på visdom, av enväldets ok, av kvinnor, av kärlek från våra medmänniskor, av världens olyckliga struktur, och hur vi under ålderdomen plågas av medvetenheten om begångna misstag, dålig matsmältning, avsaknad av tänder och dödens oundviklighet.

Varje ryss som har suttit i fängelse eller varit landsförvisad på grund av politiska brott brukade se det som sin plikt att ge ut en bok i Ryssland, som berättade om alla hans olyckor. Än idag har ingen någonsin tänkt på att skriva en bok om livets glädjeämnen, trots att en sådan bok inte bara skulle nå fantastiska framgångar i ett land där folk lever på bokkunskap, utan också omedelbart få många anhängare.

Kanske Lenin såg tillvarons tragedi i ett enklare ljus och ansåg att den var lätt att undvika, lika lätt som det ryska livets yttre smuts och sjabbighet går att undvika.

Men – hursomhelst! Det jag uppskattar så mycket hos honom var hans outtömliga, oförsonliga hat mot all olycka och hans glödande tro på att denna olycka inte var en nödvändig del av livet, utan var skräp som borde sopas bort ur det. Jag skulle vilja kalla detta grundläggande karaktärsdrag hos honom för en stridslysten optimism och upprepa att det inte var något ryskt drag. Det var det drag som mest lockade min själ till denna Man, en man med stort M.

I London 1907 sa Lenin till mig:

”Kanske vi, bolsjevikerna, förblir missförstådda även bland massorna, det är mycket troligt att vi kommer att utrotas redan under början av vårt arbete. Men det är inte viktigt! Den borgerliga världen har nått ett stadium av förruttnelse som hotar att förgifta allt – det är viktigt!”

Några år senare i Paris (vid början av Balkankriget, om jag inte minns fel) påminde han mig:

”Där ser du – jag hade rätt! Upplösningen är början! Nu bör risken att bli förgiftad av utsöndringar från en död kropp stå klart för alla som tittar händelserna i vitögat.”

Med en karakteristisk gest satte han fingrarna i armhålorna under västen, gick sakta upp och ner i sitt trånga rum, och fortsatte:

”Detta är inledningen på katastrofen. Vi kommer att få uppleva ett europeiskt krig. En våldsam slakt. Det är oundvikligt. Jag tror inte att proletariatet kommer att hitta kraften att hindra denna strid från att bryta ut. Det kommer givetvis att lida mer än de andra klasserna – det är dess öde. Men brottslingarna kommer att sjunka ner i det blod som kommer att flyta. Folkets fiender kommer att bli utmattade. Det är också oundvikligt.”

Han bet ihop tänderna och tittade ut genom fönstret, bort i fjärran.

”Nej – tänk bara! Vad får de som är mätta att skicka de hungrande till en ömsesidig slakt? Kan man förlika sig med det? Kan du föreställa dig ett mindre förlåtligt, ett dummare brott? Arbetarna kommer att få betala ett fruktansvärt pris för detta, men till sist är det de som kommer att vinna. Det är historiens vilja.”

Rorsmannen

Under åren 1917-1921 var mina relationer till Lenin långtifrån vad jag skulle velat att de var, men det kunde inte ha varit på något annat sätt. Han var politiker. Han hade den konstgjorda men diskret, intill perfektion anskaffade orubbliga ståndpunkt som är nödvändig för lotsen på ett så enormt, tungt skepp som det blytungt bondelandet Ryssland.

Jag har en inbyggd motvilja mot politik, och jag är en mycket tveksam marxist, ty jag har inte så stor tilltro till massornas visdom i allmänhet och bondemassornas i synnerhet. När Lenin återvände till Ryssland 1917 och publicerade sina ”teser”, så visade de enligt min åsikt att han var beredd att offra alla utbildade arbetare och alla ärligt revolutionära intellektuella, få till antalet men med heroisk karaktär, till de ryska bönderna. Rysslands enda aktiva kraft skulle slukas av byarnas villervalla som en näve salt, utan att förändra något i det ryska folkets anda, liv eller historia.

Tillsammans med den socialistiska arbetarintelligentsian är den vetenskapliga, tekniska, kvalificerade och specialiserade intelligentsian enligt min uppfattning till sitt väsen revolutionär, och den för mig mest värdefulla kraften i Ryssland. Det existerade ingen annan kraft som kunde ta kontrollen och organisera bönderna i Ryssland 1917. Men dessa krafter var försumbara till antalet och slets sönder av motsättningar, och kunde bara ha slutfört sin uppgift på villkor att det fanns en fast inre enhet.

De hade en stor gärning att genomföra: övervinna böndernas anarki, förfina deras vilja, lära dem att arbeta klokt, omvandla deras organisationer och på så sätt föra hela landet framåt. Det går bara att uppnå om byns instinkter underkastar sig stadens organiserade förnuft.

För att uttrycka det klarare, vill jag säga att det grundläggande hindret för att Ryssland ska bli kulturellt europeiserat är de icke läskunniga böndernas förkrossande överlägsenhet över stadsbefolkningen, böndernas brutala individualism, den nästan totala frånvaron av sociala känslor bland dem. De politiskt skolade arbetarnas diktatur, i allians med intelligentsian, var enligt min åsikt den enda möjliga utvägen ur den komplicerade situationen. Jag håller inte med kommunisternas om deras låga aktning av den roll som intelligentsian spelade under den ryska revolutionen. Den förbereddes av denna intelligentsia, inklusive alla ”bolsjeviker” som hade skolat hundratals arbetare i en anda av socialt hjältemod och hög bildning. Den ryska intelligentsian – både den vetenskapliga och den socialistiska – var, är och kommer i framtiden att förbli den draghäst som har spänts framför den ryska historiens tunga vagn. Trots alla chocker och sinnenrörelser som massorna har gått igenom, är deras visdom en kraft som behöver ledning utifrån.

Fram till 1918, innan det gemena mordförsöket på Lenin ägde rum, träffade jag inte honom i Ryssland, och jag såg honom inte ens tillfälligtvis på avstånd. Jag mötte honom medan han fortfarande använde sin arm bara med svårighet, och knappt kunde röra sin skadade nacke. Som svar på mina vredesuttryck svarade han motvilligt, på det sätt man talar om tråkiga, trista saker:

”Det är en kamp, det går inte att hjälpa. Alla handlar som de tror är bäst.”

Vi träffades på ett vänligt sätt, men givetvis betraktade den käre Iljitjs genomträngande, allseende ögon mig med uppenbar medkänsla, som man tittar på en ”förfelad själ”. Den sortens blickar är jag van vid. Folk har tittat på mig så i 30 år. Jag förväntar mig med tillförsikt att samma blick kommer att följa mig till min grav.

Lite senare sa Lenin med stor entusiasm:

“Var och en som inte är med oss, är emot oss. Folk som är oberoende av historien finns bara i

fantasin. Till och med om vi går med på att sådana människor funnits under någon förgången tid, så existerar de absolut inte nu och kan inte existera nu. De skulle vara oanvändbara. Alla, ända ned till den mest obetydliga, sugs in i verklighetens virvel, som nu är mer förvirrad än den någonsin har varit.”

”Ni säger att jag förenklar livet alltför mycket? Ni tror att den förenklingen hotar kulturen med undergång?”

Sedan kom hans karakteristiska ironiska uttryck: ”Hm ... hm ...” Den genomträngande blicken blev skarpare, och Lenin fortsatte med sänkt röst:

”Tja, hur är det med de miljontals bönder som är beväpnade med vapen – är inte de enligt din åsikt ett hot mot kulturen – eller hur? Tror du att den Konstituerande församlingen kunde ha klarat av deras anarkism? Du som bråkar så – och med rätta – om böndernas anarkism borde bättre än någon annan vetat vilket arbete vi utför. De ryska massorna måste mötas av något mycket enkelt, som är tillgängligt för deras förnuft. Sovjeter och kommunism är enkla!”

Fiende till kaos

Men mitt ämne är inte så mycket att tala om politikern Nikolaj Lenin – det var människan Lenin som var mig så väldigt kär och nära.

Djärv entusiasm ingick i Lenins karaktär. Men det var inte det slags spelpassion, som utmärker en självupptagen lyckojägare. Hos Lenin var den ett uttryck för den utomordentliga trosstyrkan hos en man, som tror fullt och fast på sin kallelse, som är djupt och helt medveten om sin samhörighet med yttervärlden och som grundligt fattat sin roll i världens kaos — rollen som kaos’ fiende.

Han kunde med samma entusiasm spela schack, läsa en bok om klädedräktens historia, diskutera i timtal med sina kamrater, meta, promenera på Capris steniga gator, som låg glödande heta i Söderns solsken, beundra gultörnesnärens gyllene färger och fiskarnas smutsiga ungar. På kvällen, när han lyssnade till berättelser från Ryssland eller livet i byarna, brukade han sucka av avund.

”Så litet jag vet om Ryssland, när allt kommer omkring! Bara Simbirsk, Kazan, Petersburg, landsförvisningen — sen är det just inte mer.”

Han tyckte om skämt, och när han skrattade, skakade hela kroppen; den höll faktiskt på att sprängas av skratt, ibland så att tårarna kom fram i ögonen på honom. Det fanns en oändlig massa nyanser och betydelseskiftningar i hans oartikulerade ”hm” — en hel skala från besk sarkasm till försiktigt tvivel, och ofta rymde det den klarvakna humor, som endast förunnas den som ser långt in i framtiden och är väl förtrogen med livets sataniska absurditeter.

Undersätsig och massivt byggd med ett kranium som Sokrates och den borne spefågeln allseende ögon, tyckte han om att ofta inta en besynnerlig och en aning komisk attityd; han kastade huvudet bakåt, lutade det sedan mot axeln och stack tummarna i armhålorna under västen. Det fanns ett drag av förtjusande komik i denna pose — någonting oförskämt segervisst. I sådana ögonblick utstrålade hela hans varelse lycka.

Fiende till lögner och fattigdom

Hans rörelser var mjuka och smidiga, och hans sparsamma men kraftfulla gester stämde väl ihop med hans ord, som också var knapphändiga men innehållsrika. De ögon, som glittrade och blixtrade i hans mongol-ansikte, røjde en outtröttlig iver att jaga upp lögn och orättvisor — de skelade, blinkade, gnistrade sardoniskt eller blängde ursinnigt. Glansen i de ögonen gav hans ord etsande skärpa och knivskarp klarhet. Ibland verkade det som om hans själs okuvliga

energi sköt blixtrar ur hans ögon, och att orden fylldes av det glittrade i luften. Hans tal fyllde mig alltid med en fysisk känsla av att lyssna till oemotståndliga sanningar, och även om jag ofta inte accepterade dessa sanningar, så kunde jag inte ta fel på deras kraft.

Det var underligt att se Lenin i parken i byn Gorki. Han hade en rorsmans vaksamma ögon, som skickligt, begåvat, ledde sina kamraters diskussioner. Eller annars, stående på en upphöjning med huvudet kastat bakåt, riktade han klara, tydliga ord till den tysta folkmassan, till de hungriga ansikten som ropade på sanningen.

Det har skrivits och sagts en hel del för att bevisa att Lenin var grym. Jag kommer inte att vara så taktlös att jag försvarar honom. Jag vet att förtal och lögn är en giltigförklarad metod inom politiken, det vanliga sättet att bekämpa en fiende. Det finns inte en enda bland världens stora män som folk inte har försökt att smutskasta. Det är en sak som alla känner till.

Den så ofta förekommande, ondskefulla önskan att förvanska utomordentligt vackra ting, har samma ursprung som den onda strävan att till varje pris förtala alla enastående personligheter. Sådana personligheter förhindrar människor från att leva det liv de vill leva. Om folk alls strävar efter något så strävar de inte alls efter att förändra sina sociala vanor – bara efter att utvidga dem. Majoritetens jämmer och böner är: ”Kom inte här och stör vårt vanliga sätt att leva!” Nikolaj Lenin var en man som lyckades hindra folk från att leva enligt sina förvärvade vanor på ett mer briljant sätt än någon annan har lyckats med före honom.

Jag vet inte vad han gav upphov till mest: kärlek eller hat? Det hat han förorsakade är öppet och motbjudande uppenbart, dess oanständiga, irriterande fläckar lyser klara. Men jag är rädd för att kärleken till Lenin för många bara var de utmattade och förtvivalade människornas mörka tro på en mirakelkur, en kärlek som förväntar sig ett mirakel men inte gör något för att ingjuta kraft i en åldrande kropp som nästan har förlamats av det lidande som har framkallats av vissa personers giriga sinnen och andras fruktansvärda dumhet.

Revolution och grymhet

Jag fick ofta tillfälle att tala med Lenin om den revolutionära taktikens och metodernas grymhet.

”Vad vill ni?”, frågade han, förvånat och vresigt. ”Kan man handla mänskligt under en så ovanligt grym strid? Var finns det plats för ömsinhet och generositet? Europa har satt oss i blockad, vi förvägras hjälp från det europeiska proletariet, kontrarevolutionen smyger sig på oss som en björn, och vi – vad vill ni att vi skall göra? Skall vi inte, har vi inte rätt att kämpa, att göra motstånd? Jag är ledsen, men vi är inte en samling dårar! Vi vet att ingen annan än vi själva kan slutföra det vi vill ha. Kan du verkligen tro att jag skulle vara kvar här om jag inte var övertygad om det?”

En gång frågade han mig efter en hetsig diskussion: ”Hur mäter du vilka av de slag som har utdelats under en strid som är nödvändiga – eller överflödiga?” På denna enkla fråga kunde jag bara svara med känslor. Jag tvivlar på att det finns något annat svar på den. Jag tog ofta kontakt med honom om olika petitioner och kände att mina förböner väckte medlidande med mig, nästan förakt, hos Lenin.

Han frågade mig: ”Tycker du inte att du oroar dig över rena bagateller?”

Men jag fortsatte med det jag ansåg att man måste säga, och de sneda, irriterade blickarna från en man som höll räkning på proletarietets fiender stötte inte bort mig. Han brukade skaka sorgset på huvudet och säga:

”Du komprometterar dig själv i arbetarnas ögon.”

Men jag försökte påvisa för honom att arbetare i ett ”tillstånd av hetsighet och irritation” ofta behandlar frågan om många värdefulla personers frihet och liv alldeles för ”enkelt” och lätt. Enligt min åsikt komprometterade detta inte bara revolutionens ärliga och hårda arbete med en onödig och ofta absurd grymhet, utan det var också objektivt onyttigt för saken eftersom det stötte bort många starka män från att delta i den.

”Hm – hm” brummade Lenin skeptiskt, och pekade på de många fallen av förräderi mot arbetarnas sak som han såg inom ”intelligentsian”.

”Oss emellan”, fortsatte han, ”spelar de oftare förrädare på grund av feighet, av rädsla för att överraskas tomhända, av rädsla för att den älskade teorin kan lida när den ställs inför praktiken. Vi är inte rädda för det. Teori, hypoteser, är inte ’heliga’ för oss, de är bara ett verktyg.”

Trots allt detta kan jag inte minnas ett enda tillfälle då Iljitj avvisade någon av mina petitioner. Om det hände att de inte gick igenom så var det inte hans fel, utan de förbannade ”tekniska svagheter” som det ryska statsmannaskapets ohyfsade maskineri alltid har haft i överflöd. Det kan också hända att någons bitterhet, någons illvilliga ovilja att minska bördor för att rädda liv, hindrade min framgång. Hämnd och bitterhet agerar ofta med hjälp av passivitet. Och dessutom finns det alltid små, mentalt störda människor med sjuklig njutning av sina medmänniskors lidande.

Hjälp till fiender

Väldigt ofta blev jag förvånad över Lenins beredvillighet att hjälpa personer som han såg som fiender, och av hans intresse för deras framtid. Det fanns ett fall med en general, en kemist och vetenskapsman, som hotades med dödsstraff.

”Hm – hm”, sa Lenin och lyssnade uppmärksamt på min historia. ”Så du försäkrar att han inte visste att hans söner gömde vapen i hans laboratorium? Det finns något romantiskt i det. Jag måste överlämna det till X att reda ut, han har en bra näsa för sanningen.”

Några dagar senare ringde han upp mig i Petrograd: ”Din general kommer att släppas fri, jag tror att det redan är gjort. Vad är det han arbetar med?”

”Homo-emulsion.”

”Aha, ja, det där karbolämnet. Tja, låt honom göra det. Säg till mig vad han behöver för det.”

Och för att dölja sin glada förvirring över att ha räddat en mans liv, dolde Lenin det under ironi. Efter ett par dagar frågade han igen: ”Nå, hur är det med din general? Mår han bra?”

”Nåja”, sa han till mig en annan gång när jag hade medlat i ett utomordentligt viktigt fall.

”Nåja, du kommer att få ut de här personerna mot borgen. Men hur ska man ordna deras öde efteråt, så att det inte händer samma sak som i Sjingarevfallet igen? Var ska vi placera dem? Det är svårt att bestämma.”

Två dagar senare frågade han, i närvaro av personer som inte tillhörde hans parti, relativa främlingar, oroligt:

”Har du ordnat allt du ville med borgen för de där fyra? Formaliteter? Hm ... vi uppslukas av de här formaliteterna.”

Jag lyckades inte rädda de här personerna – de dödades hastigt. Jag fick höra att mordet orsakade ett våldsamt vredesutbrott hos Lenin.

1919 brukade en vacker kvinna komma till köken i Petrograd och kräva barskt:

”Jag är prinsessan X, ge mig ben till mina hundar!”

Det sas att hon inte orkade med svälten och misären, och hade bestämt sig för att dränka sig i Neva, men att hennes fyra hundar anade sin mattes onda avsikter, följde efter henne, och med sina ylanden och oro övertygade henne att överge tanken på självmord.

Jag berättade historien för Lenin. Han tittade förstulet på mig med halvslutna ögon, blundade till slut helt och sa dystert:

”Om det är en påhittad historia så är det ett bra påhitt. Ett av revolutionens skämt!”

Sedan blev han tyst. Till slut reste han sig, tittade igenom en del papper som låg utspridda på bordet och muttrade tankfullt:

”Ja, de där människorna” (han menade aristokraterna) ”har haft svåra tider. Historien är en grym styvmoder, den undviker ingenting när det gäller gottgörelse. Ja, vi kan inte förneka det - de här personerna har haft djävulskt svåra tider. De begåvade inser givetvis att de har ryckts upp med rötterna och att de aldrig kommer att slå rot igen. Vad gäller att flytta till Europa, det kommer inte att tillfredsställa de begåvade, de kommer inte att anpassa sig där. Vad tror du?”

”Nej, jag tror inte att de kommer att göra det.”

”Då betyder det att de antingen kommer att ansluta sig till oss eller arbeta för interventionen igen.”

Jag frågade honom om det var inbillning, eller ångrade han faktiskt att han avrättade människor.

”Jag ångrar de begåvade. Vi har inte så många sådana. Vi är ett begåvat folk, men våra sinnen är lata. De ryska begåvade männen är vanligtvis judar, eller av judiskt ursprung.”

Och när han mindes flera vänner som hade vuxit ifrån den primitiva klasspsykologin och arbetade med ”bolsjevikererna” så talade han om dem med anmärkningsvärd ömhet och tillgivenhet.

1921 kände han sig mycket sjuk och trött, och skrev till mig:

”Jag har skickat ditt brev till Kamenev. Jag är själv så trött att jag inte kan arbeta alls. Och du har blodupphostningar och reser inte utomlands? Jag har aldrig hört på maken, det är skamligt, orimligt. Du kommer att bli botad på ett bra sanatorium i Europa och kommer att kunna göra så mycket mer. Tro mig, det kommer du att göra, men här kan du varken få någon bot eller utföra något arbete – allt är bara en massa jäkt, inget annat än ett meningslöst flängande! Res bort och bli bättre. Jag ber dig, var inte så envis! - Din Lenin.”

Under mer än ett år hade han med fantastisk envishet krävt att jag skulle lämna Ryssland, och jag var häpen över hur han, trots att han var helt överhopad av arbete tog sig tid att komma ihåg att någon var sjuk och behövde vila. Men han hade troligen skrivit dussintals sådana brev.

Kärlek till kamrater

Jag har redan nämnt Lenins helt enastående omsorg vad gäller sina kamrater, en omsorg som sträckte sig ända till alla obehagligheter i deras liv. I denna känsla hittade jag aldrig några spår av den intresserade omtanke som ibland kännetecknar en begåvad arbetsgivares förhållande till en ärlig och kunnig arbetare. Nej. Det var en verklig kamrats ärliga omtanke, en jämlikes kärlek till en jämlike. Jag vet att det är omöjligt att ställa till och med mest framstående medlemmarna i hans parti på samma nivå som Nikolaj Lenin, men han insåg inte det själv, eller rättare sagt, ville inte inse det.

Ibland var han mycket tvär i sitt uppförande mot personer, drev skoningslöst med dem, och förlöjligade dem ibland bitskt – allt det stämmer. Men ofta har jag, när han har bedömt personer som han tidigare hade skymfat och ”skällt ut”, tydligt hört en ton av verklig beundran som berodde på deras skicklighet och moraliska fasthet, deras hårda, oförtrutna arbete mitt under de fruktansvärda förhållandena 1918-1921, ett arbete omgivna av spioner från alla länder och från partiet, mitt under sammansvärjningar som bröt ut som plågsamma böljder på landets krigsutmattade kropp. De arbetade oförtröttligt vidare, åt lite och dåligt, och levde i ständig ängslan.

Lenin verkade inte själv känna tyngden från dessa omständigheter, denna oro hos ett liv vars djupaste grundvalar hade skakats av inbördeskrigets blodiga storm. Bara en gång, i ett samtal med fru Andrejevna lät han, enligt hennes uppgift, undslippa sig något som liknade ett beklagande.

”Vad ska vi göra?”, frågade han henne. ”Vi måste kämpa. Det är absolut nödvändigt. Tycker vi att det är svårt? Givetvis gör vi det. Tror du inte att jag också tycker att det är svårt? Och hur svårt! Men se hur X ser ut. Det finns inget att göra! Bättre att ha svåra tider och till sist segra!”

Det enda jag själv hörde honom beklaga var:

”Jag är ledsen, mycket ledsen, att Martov inte är med oss. Vilken fantastisk kamrat han var, vilken ren man!”

Jag minns hur han skrattade efter att ha läst Martovs yttrande någonstans: ”Det finns bara två kommunister i Ryssland – Lenin och Kollontaj.” Och han tillade, med en suck: ”Vilket intellekt, vilket lysande intellekt!”

Med respekt och förundran konstaterade han, efter att ha följt en av ”industrikamraterna” ut ur sitt kontor: ”Har du känt honom länge? Han kunde ha lett vilken regering som helst i Europa!”

Och han gnuggade sina händer och sa med ett skratt: ”Europa har färre stora män än vi.”

Lenin och generalerna

En dag bad jag honom att gå till ammunitionsavdelningen för att se en uppfinning av en bolsjevik som tidigare hade tjänstgjort vid artilleriet, och som nu hade hittat på en apparat för att korrigera eldgivning mot flygplan.

”Vad kan jag om det?”, frågade han, men gick ändå.

I ett mörkt rum samlades sju bistra generaler, gråhåriga gamla vetenskapsmän, runt ett bord där maskinen stod. Bland dem försvann Lenins anspråkslösa figur i sina enkla kläder – han märktes inte. Uppfinnaren började förklara maskinens konstruktion. Lenin lyssnade på honom i två eller tre minuter, och sa sedan instämmande:

”Hm ... hm ...”, och började fråga uppfinnaren lika fritt som om han frågade ut honom om politiska frågor. Han frågade hur brett synfältet var och många andra frågor. Uppfinnaren och generalerna förklarade livligt allting för honom. Nästa dag sa uppfinnaren till mig:

”Jag sa till mina generaler att du skulle komma med en vän, men jag sa inte vem vännen var. De kände inte igen Iljitj, och dessutom kunde de inte tänka sig att han skulle komma utan väsen och pompa. De frågade mig: ’Vem är han – en professor?’ Lenin, sa jag till dem. De häpnade. Vad? Det kan det inte ha varit! ’Och hur kan han känna till alla våra mysterier? Varför ställde han frågor som en man som kände sig helt hemma i tekniska frågor. Det är ett mysterium.’”

Jag tror att de förblev övertygade om att det inte var Lenin som hade kommit för att träffa dem.

Medan Lenin skrattade och sa till mig när vi lämnade platsen:

”Säger du att din gamle vän har en uppfinning till. Vad är det? Vi måste se till att han inte störs med andra saker. Åh, om vi bara hade möjligheter att ge dessa tekniska personer perfekta omständigheter för sitt arbete! På 20 år skulle Ryssland vara det främsta landet i världen!”

Ja, jag hörde honom ofta lovprisa sina kamrater. Till och med de som Lenin enligt ryktena inte sympatiserade med talade han om med en rättvis bedömning av deras energi. Jag sa till honom att många skulle bli överraskade av hans beröm av en kamrat.

“Ja, ja, jag vet. De ljuger en hel del angående mina relationer till honom. Det verkar som om de ljuger speciellt mycket om Trotskij och mig...”

I det han slog näven i bordet utropade han:

“Visa mig en annan man som är i stånd att på ett år skapa en mönstergill armé, ja och vinna de militära specialisternas högaktning. Vi *har* en sådan man. Vi har allt, och ni kommer att få se underverk!”

Han tyckte om människor, älskade dem med självförnekelse. Hans kärlek såg långt och genom moln av hat.

En stor ryss

Han var en sann ryss. Han var en ryss som under lång tid hade bott utanför Ryssland och tittat på landet på avstånd. På avstånd verkar det vackrare, färgrikare. Han bedömde dess möjliga makt helt rätt, dess folks utomordentliga förmåga, som fortfarande uttrycktes på ett otillräckligt sätt, fördunklad som den var av deras svåra och tröttsamma historia, men alltid gnistrande med sin gåva mot det ryska livets mörka bakgrund. Som lysande gyllene stjärnor.

Nikolaj Lenin väckte Ryssland, och det kommer inte att somna om igen. Han älskade den ryska arbetaren på sitt eget sätt, som var ett mycket bra sätt. Man kunde se det när han talade om det europeiska proletariatet, och påpekade att det saknade de kännetecken som Kautsky hade konstaterat så bra i sin broschyr om de ryska arbetarna.

Nikolaj Lenin, den store, äkta mannen är död. Hans död var smärtsam för de som kände honom. Men den mörka döden visade ännu tydligare hur viktig han var i världens ögon – hans betydelse som ledare för arbetande människor. Och även om det moln av hat som omger hans namn, molnet av lögnar och förtal, skulle vara ännu tätare än det är så kvittar det, det finns inga krafter som kan släcka den fackla som Lenin har höjt i den galna världens mörker. Och det finns ingen man som bättre förtjänar att bli ihågkommen för evigt.

Nikolaj Lenin är död. Men arvtagarna till hans visdom och vilja lever fortfarande. Den ärlighet och sanning som människan har skapat kommer att segra till sist. Allting måste böja sig för de egenskaper som utgör en människa.